

ỨNG DỤNG MỘT SỐ BÀI TẬP CỜ VUA NHẪM NÂNG CAO NĂNG LỰC TƯ DUY CHO HỌC SINH LỚP 2 TRƯỜNG TIỂU HỌC YÊN MỸ - THANH TRÌ - HÀ NỘI

Nguyễn Văn Đại

Trường Đại học Sư phạm thể dục thể thao Hà Nội

Tóm tắt: Nghiên cứu nhằm ứng dụng một số bài tập cờ vua để nâng cao năng lực tư duy cho học sinh lớp 2 Trường Tiểu học Yên Mỹ – Thanh Trì – Hà Nội. Trên cơ sở lý luận và thực tiễn, đề tài đã lựa chọn và xây dựng 8 nhóm bài tập gồm 200 bài, phù hợp với đặc điểm lứa tuổi học sinh tiểu học. Các bài tập tập trung vào các nội dung như: cờ thế, cờ tàn, tính toán biến thế, xác định nước cờ dự bị, đòn phối hợp và thi đấu. Kết quả cho thấy việc áp dụng hệ thống bài tập này góp phần phát triển tư duy logic, khả năng tính toán và xử lý tình huống trong cờ vua, đồng thời nâng cao hiệu quả học tập và tập luyện của học sinh. Hệ thống bài tập có thể được sử dụng làm tài liệu tham khảo trong giảng dạy và huấn luyện cờ vua trong trường tiểu học.

Từ khoá: cờ vua, năng lực tư duy, trường tiểu học Yên Mỹ.

APPLICATION OF SELECTED CHESS EXERCISES TO ENHANCE THINKING CAPACITY IN GRADE 2 PUPILS AT YEN MY PRIMARY SCHOOL, THANH TRI, HANOI

Abstract: This study aims to apply selected chess exercises to enhance the thinking capacity of Grade 2 pupils at Yen My Primary School, Thanh Tri, Hanoi. Based on theoretical and practical foundations, the study selected and developed 8 groups of exercises comprising 200 tasks, appropriate to the characteristics of primary school pupils. The exercises focus on such contents as chess positions, endgames, variation calculation, identification of preparatory moves, combination tactics, and competition. The results show that the application of this exercise system contributes to the development of logical thinking, calculation ability, and situation-handling skills in chess, while also improving pupils' learning and practice effectiveness. This exercise system can be used as a reference resource in chess teaching and training at primary schools.

Keywords: chess, thinking capacity, Yen My Primary School.

Nhận bài: 17/01/2026

Phản biện: 24/02/2026

Duyệt đăng: 28/02/2026

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong những năm gần đây, thể thao Việt Nam đã có những bước phát triển mạnh mẽ cả về số lượng và chất lượng. Phong trào tập luyện thể dục thể thao (TDTT) ngày càng được mở rộng trên phạm vi cả nước, số lượng người tham gia tập luyện thường xuyên ngày càng tăng. Các vận động viên (VĐV) Việt Nam khi tham gia thi đấu tại các giải thể thao khu vực, châu lục và thế giới đã đạt được nhiều thành tích đáng khích lệ, góp phần nâng cao vị thế của thể thao Việt Nam trên trường quốc tế.

Cờ vua Việt Nam ngày càng khẳng định vai trò là một môn thể thao trí tuệ được đông đảo các tầng lớp nhân dân yêu thích, đồng thời mang lại nhiều thành tích vẻ vang cho đất nước. Các VĐV cờ vua Việt Nam đã từng bước chứng tỏ trình độ và khả năng của mình thông qua những thành tích đạt được tại các giải đấu khu vực, châu lục và thế giới. Trong những năm gần đây, phong trào cờ vua phát triển mạnh mẽ trên phạm vi toàn quốc, đặc biệt là trong các trường tiểu học tại nhiều tỉnh, thành phố. Cờ vua là môn thể thao trí tuệ mang tính đối kháng cao, trong đó hai đấu thủ thi đấu thông qua các nước đi trên bàn cờ nhằm giành ưu thế và chiến thắng. Với lịch sử phát triển lâu đời

và tính phổ biến rộng rãi trên toàn thế giới, cờ vua không chỉ là một trò chơi giải trí mà còn là công cụ hữu hiệu giúp phát triển tư duy logic, rèn luyện trí thông minh và hình thành nhiều phẩm chất tốt đẹp cho người học như: tính kỷ luật, sự kiên trì, bình tĩnh, khả năng phân tích, tổng hợp, tư duy sáng tạo, tầm nhìn chiến lược cũng như khả năng lập kế hoạch và đưa ra quyết định trong các tình huống khác nhau.

Mặc dù trong thời gian qua đã đạt được một số thành tích đáng khích lệ, song công tác đào tạo và huấn luyện đội tuyển cờ vua trong các trường học vẫn còn tồn tại nhiều hạn chế. Phần lớn giáo viên và huấn luyện viên khi tham gia huấn luyện chủ yếu dựa vào kinh nghiệm cá nhân, trong khi việc sử dụng các phương pháp và phương tiện huấn luyện mang tính khoa học, đặc biệt là các bài tập nhằm phát triển năng lực tư duy cho học sinh, còn chưa được quan tâm đúng mức. Bên cạnh đó, nhiều chương trình và tài liệu huấn luyện hiện nay chủ yếu tham khảo từ các cường quốc cờ vua trên thế giới nhưng chưa được kiểm nghiệm đầy đủ về mức độ phù hợp đối với đối tượng học sinh tiểu học tại Việt Nam. Điều này phần nào ảnh hưởng đến hiệu quả của quá trình huấn luyện.

Theo quan điểm của các nhà chuyên môn, năng lực tư duy trong cờ vua là một trong những yếu tố quan trọng quyết định thành tích thi đấu của VĐV. Trong nhiều năm qua, việc nghiên cứu bản chất và cơ chế của quá trình tư duy trong cờ vua luôn nhận được sự quan tâm của các nhà khoa học. Việc tìm hiểu quá trình tính toán và lựa chọn nước đi của người chơi cờ vua, cũng như phân tích nguyên nhân dẫn đến những sai lầm trong ván đấu, có ý nghĩa quan trọng cả về mặt lý luận và thực tiễn trong công tác đào tạo VĐV cờ vua.

Qua quá trình quan sát và phân tích các ván đấu của học sinh khối 2 Trường Tiểu học Yên Mỹ – Thanh Trì – Hà Nội cho thấy năng lực tư duy cờ vua của các em vẫn còn nhiều hạn chế. Điều này thể hiện qua khả năng xử lý tình huống trong các giai đoạn của ván cờ, cũng như chất lượng các ván đấu trong quá trình tập luyện và thi đấu còn chưa cao. Vì vậy, việc nghiên cứu và tìm ra các phương pháp, bài tập nhằm nâng cao năng lực tư duy trong cờ vua cho học sinh tiểu học là hết sức cần thiết, góp phần nâng cao hiệu quả tập luyện và thành tích thi đấu. Tuy nhiên, đây vẫn là một vấn đề còn khá mới mẻ. Trong thực tế, các công trình nghiên cứu về phát triển năng lực tư duy thông qua cờ vua đối với học sinh tiểu học nói chung và học sinh khối 2 Trường Tiểu học Yên Mỹ – Thanh Trì – Hà Nội nói riêng còn rất hạn chế.

Xuất phát từ những lý do trên, tác giả bài báo trình bày về: “Ứng dụng một số bài tập cờ vua nhằm nâng cao năng lực tư duy cho học sinh lớp 2 Trường Tiểu học Yên Mỹ – Thanh Trì – Hà Nội.”

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Nguyên tắc lựa chọn các tình huống cờ làm bài tập để phát triển năng lực tư duy trong cờ vua cho học sinh lớp 2 trường tiểu học Yên Mỹ - Thanh Trì – Hà Nội

Dựa trên cơ sở lý luận và thực tiễn tác giả đã lựa chọn các tình huống cờ sử dụng làm bài tập theo các nhóm đã xác định theo các nguyên tắc sau:

- Nguyên tắc 1: Các bài tập lựa chọn phải đảm bảo định hướng phát triển đúng theo yêu cầu chuyên môn đòi hỏi.

- Nguyên tắc 2: Các bài tập phải có chỉ tiêu đánh giá cụ thể và hình thức tập luyện phù hợp với điều kiện thực tiễn.

- Nguyên tắc 3: Những bài tập lựa chọn phải được nâng dần từ dễ đến khó, cần thiết phải thường xuyên đổi mới nhiệm vụ theo xu hướng chung là tăng dần độ khó của bài tập cờ. Các bài tập được lựa chọn phải được sắp xếp từ những bài

tập có số lượng quân ít rồi dần dần tăng số quân lên. Việc tăng dần này là vừa tăng dần độ phức tạp của bài tập, vừa phải đáp ứng được nguyên tắc vừa sức.

- Nguyên tắc 4: Chú ý lựa chọn những bài tập sao cho phù hợp. Đối với học sinh lớp 2 các bài tập phải tuân thủ: Số lượng quân không nhiều tránh “gây nhiễu” từ 18 đến 22 quân cờ. Số lượng phương án (nước cờ dự bị) cần tính từ 4 - 6. Độ sâu phương án cần tính không quá sâu, đối với cờ tàn 6 - 8 nước đi, đòn phối hợp 4 - 6 nước đi, cờ thế chiếu hết từ 2 - 4 nước đi. Bài tập lựa chọn phải theo hướng các công thức được trang bị. Thời gian thực hiện cho mỗi bài tập không quá 20 phút.

Căn cứ vào những kết quả nghiên cứu nêu trên đề tài đã xác định trước đầu 8 nhóm bài tập bao gồm 200 bài để đưa vào tập luyện nhằm phát triển năng lực tư duy trong cờ vua của học sinh lớp 2 trường tiểu học Yên Mỹ - Thanh Trì - Hà Nội.

2.2. Ứng dụng một số bài tập cờ vua nhằm nâng cao năng lực tư duy cho học sinh lớp 2 trường tiểu học Yên Mỹ - Thanh Trì – Hà Nội

2.2.1. Bài tập cờ thế

Tập luyện cờ thế không cần đối thủ, thậm chí không cần bàn cờ nhưng tác dụng của nó lại rất lớn, chơi cờ thế là một trong những phương pháp tốt nhất để phát triển tư duy, nâng cao khả năng tư duy trong cờ vua toán góp phần hoàn thiện trình độ của người chơi.

Do đặc điểm chuyên môn học sinh Tiểu học còn nhiều hạn chế. Vì vậy chúng tôi chỉ sử dụng nhóm cờ thế giải quyết nhiệm vụ để giảng dạy và huấn luyện đối tượng nghiên cứu. Đó là các bài tập với số lượng quân ít thực hiện chiếu hết sau 2 - 4 nước đi.

Ví dụ: Cho thế cờ sau, Trắng đi trước chiếu hết sau 2 nước.

Bên Trắng: Va7, Hg4, d2.

Bên Đen: Va5, a4, b5, h4.

Lời giải: 1.Hh3

1...Vb4 2.Te3

1...h5 2.Mh3

1...Vh5 2.Hh5

2.2.2. Bài tập cờ tàn

Đó là các bài tập thường xuất hiện ở cuối ván đấu, phân định kết quả thắng thua hoặc hoà cờ. Dấu hiệu chính nhận biết ra giai đoạn tàn cuộc là số lượng quân trên bàn cờ còn rất ít.

Cờ tàn được chia làm 2 nhóm chính:

- Cờ tàn kỹ thuật: Khi một đấu thủ nào đó chiếm được ưu thế tuyệt đối về lực lượng so với

đối phương, đang cố gắng kết thúc ván cờ bằng cách chiếu hết, Vua bên yếu tìm cách tránh khỏi diệt vong.

- Cờ tàn chiến thuật - chiến lược: Là nhóm lớn hơn gồm hầu hết các thế cờ mà thông thường một đầu thủ chưa đủ sức chiếu hết đối phương ngay, cho nên phải tìm cách khác để thắng.

Do VĐV Cờ Vua lứa tuổi tiểu học, khả năng tư duy logic còn kém nên chúng tôi sử dụng các bài tập với độ sâu của chuỗi biến thể tình hình không nhiều, từ 6 - 8 nước.

Ví dụ: Trắng đi trước và thắng ở thế cờ sau:

Bên Trắng: Vf3, a4, g3.

Bên Đen: Vf5, a5.

Lời giải: 1.Ve3 Vg4 2.Vd4 V:g3 3.Vc4 Vf4 4.Vb5 Ve5 5.V:a5 Vd6 6.Vb6 Vd7 7.Vb7 và thắng cuộc.

2.2.3. Bài tập tính toán theo công thức

Đó là các bài tập nhằm đánh giá năng lực tính toán của VĐV một cách có logic, có chủ định.

Đại kiện tướng A.Cotop đã đưa ra các bước cụ thể trong quá trình tính toán của VĐV như sau:

- Phân tích và đánh giá thế cờ (dựa vào các nhân tố của thế trận).

- Xác định đầy đủ n-ước cờ dự bị (những điểm nút và sắp xếp chúng theo một trật tự nhất định).

- Tính toán đầy đủ các biến thể để đưa ra các kết luận cho mỗi biến thể (tính toán từ nước đi đầu tới nước đi cuối cùng và không quay trở lại nữa).

- Kiểm tra lại các kết luận và lựa chọn phương án thích hợp, tính toán lại 1 lần nữa và không quay trở lại.

Quá trình tính toán muốn đạt hiệu quả cao nhất thì phải sử dụng thuần thục các công thức sau:

- Công thức nhánh đơn

- Công thức nhánh đa

- Công thức nhánh phức

Căn cứ vào đặc điểm đối tượng nghiên cứu, trong quá trình thực nghiệm chúng tôi đã sử dụng công thức tính toán theo nhánh đơn và nhánh đa cho học sinh lớp 2. Đó là những bài tập với số lượng quân không nhiều (18-22) những nước cờ dự bị ngắn (3-8).

Ví dụ: Hãy tính toán các biến thể cho Đen sau nước đi 1.d7 ở thế cờ sau:

Bên Trắng: Vh1, Hd5, Xa7, Xf1, Tc3, Me5, c4, d6, g2, h2.

Bên Đen: Vg8, Hc8, Xd8, Xg7, Te6, Th6, h7, g6, c5, e4, f4.

Lời giải:

1.Xd7 2.Hc6

1.Td5 2.dc/H Xc8 3.cd

2.2.4. Bài tập xác định n-ước cờ dự bị

Đó là các nước cờ có thể xảy ra có hiệu quả trong việc thực hiện mục tiêu của kế hoạch chiến lược và chiến thuật. Khi tính toán các nước cờ dự bị cần phần tính toán các nước cờ dự bị cho mục tiêu chiến thuật. Trong khi xác định song cần phải sắp xếp chúng theo một trình tự nhất định, tính toán đến nước cờ dự bị phục vụ cho kế hoạch trước và tính toán nước cờ dự bị phục vụ cho giai đoạn sau. Phải tính toán đầy đủ các phương án có thể nảy sinh sau mỗi nước đi của mình và sự đáp lại của đối phương. Khi tính toán các biến thể cho từng thế cờ phải lần lượt xây dựng, tính toán dựa trên nguyên tắc sơ đồ hệ biến đơn, sơ đồ hệ biến đa mạch đơn, sơ đồ hệ biến phức. Các bài tập xác định n-ước cờ dự bị mà chúng tôi sử dụng trong quá trình giảng dạy và huấn luyện cho đối tượng nghiên cứu là các bài tập với số lượng nước cờ dự bị từ 2 - 3 nước.

Ví dụ: Xác định nước cờ dự bị cho bên Đen sau nước đi 14.e5 ở thế cờ sau:

Bên Trắng: Vh1, Hd1, Xa1, Xf1, Tb3, Tg5, Mc3, Mf3, a2, b2, c2, e4, f4, g2, h2.

Bên Đen: Vg8, Hc5, Xa8, Xf8, Tc8, Te7, Ma5, Mf6, a7, d6, e6, f7, g7, h7.

Lời giải: 14.e5

I. 14.M:b3 15.ef gf

II. 14.bc

III. 14.de

2.2.5. Bài tập đòn phối hợp

Các bài tập mà chúng tôi sử dụng trong quá trình giảng dạy và huấn luyện đó là các bài tập với đòn phối hợp đơn giản với độ sâu biến thể 3 - 4 nước đi.

Ví dụ: Trắng đi trước trong thế cờ sau:

Bên Trắng: Vf2, Xg5, Mf3, a3, b2, g2.

Bên Đen: Vf6, Xe3, Mf5, a6, b7, e6.

Lời giải:

1. Xf5 Vf5 2.Ve3 +

2.2.6. Bài tập phân tích, đánh giá và lập kế hoạch

Yêu cầu: Thực hiện phân tích, đánh giá thế cờ, trên cơ sở đó xác định và thực hiện kế hoạch chơi cho bên đi trước. Ghi lại quá trình phân tích, đánh giá, lập kế hoạch vào phiếu kiểm tra, thời gian thực hiện trong 10 phút.

Dụng cụ: Bàn cờ treo, bút, đồng hồ bấm giây.

Bên Trắng: Ve1, Hd3, Xc1, Xh1, Tg5, Th3, Mc3, Me2, a2, b3, e4, d5, e4, g4, h4

Bên Đen: Vg8, Hc7, Xa8, Xf8, Tc8, Tg7, Ma6, Mf6, a6, b7, d6, e5, f7, g6

Lời giải:

Lời giải: 1...Tg4 2.Tf6 Te2 3.Ve2! Tf6 4.Mb1 Ha5 4.Mb1 Ha5 Đen thắng

2.2.7. Bài tập tính toán theo chủ đề

Nhằm phát triển năng lực tính toán theo các chủ đề chiến thuật, chiến lược khác nhau.

Ứng dụng nguyên tắc và công thức tính toán kết hợp với kiến thức về chiến thuật, chiến lược trong Cờ Vua để tính toán các phương án có thể nảy sinh và lựa chọn phương án chơi tiếp theo.

2.2.8. Bài tập thi đấu

Nhằm phát triển năng lực tính toán trong quá trình thực hiện ván đấu (với trạng thái tâm lý và yêu cầu thời gian như trong thi đấu).

III. KẾT LUẬN

Cờ vua là môn thể thao trí tuệ có tác dụng tích cực trong việc phát triển tư duy logic, khả năng

phân tích và xử lý tình huống cho học sinh tiểu học. Nghiên cứu đã lựa chọn và xây dựng 8 nhóm bài tập cờ vua gồm 200 bài tập phù hợp với học sinh lớp 2 Trường Tiểu học Yên Mỹ – Thanh Trì – Hà Nội.

Việc ứng dụng các bài tập như cờ thế, cờ tàn, tính toán biến thế, xác định nước cờ dự bị, đòn phối hợp và bài tập thi đấu đã góp phần nâng cao khả năng tư duy, tính toán và chất lượng ván đấu của học sinh. Kết quả nghiên cứu cho thấy hệ thống bài tập cờ vua được lựa chọn có tính khoa học, phù hợp với lứa tuổi và có hiệu quả trong việc phát triển năng lực tư duy cho học sinh tiểu học, đồng thời có thể sử dụng làm tài liệu tham khảo trong giảng dạy và huấn luyện cờ vua trong nhà trường.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Lê Bửu, Dương Nghiệp Chí, Nguyễn Hiệp (1983), *Lý luận và phương pháp huấn luyện thể thao*, Sở TDTT TP Hồ Chí Minh.
Dương Nghiệp Chí (1991), *Đo lường thể thao*, Nxb TDTT, Hà Nội.
Đàm Quốc Chính, Đặng Văn Dũng, Nguyễn Hồng Dương (1999), *Giáo trình cờ vua*, Nxb TDTT Hà Nội.
Vũ Cao Đàm (1995), *Phương pháp luận nghiên cứu khoa học*, Nxb Hà Nội.